

5.3 Metodické náměty pro přípravu a realizaci interakčních her

Pro realizaci interakčních her rozvíjejících sociální dovednosti žáků základní školy se osvědčuje:

- ➔ Vytvořit **ucelený program her** a postupně a pravidelně ho naplňovat. Jen několik her náhodně začleněných do výchovného programu mívá podstatně menší efektivitu. Např. se osvědčilo hry zařazovat do výchovného programu dvakrát týdně.
- ➔ Umožnit žákům **dodržovat společně stanovená pravidla her** a být pro ně i v tomto směru příkladem. Podporuje to nejen vzájemnou důvěru, ale i usnadňuje např. napodobování jako jeden z důležitých mechanismů sociálního učení.
- ➔ Stát se žákům „dospělým partnerem“ v těchto hrách, dívat se na ně a jejich svět dětskýma očima, **vcítit se do jejich prožitků**.
- ➔ **Akceptovat žáky takové, jací jsou**, a umožnit každému z nich, aby mohl prezentovat svou jedinečnost, svoje prožitky, zkušenosti i dovednosti.

Interakční program zpravidla probíhá v těchto třech krocích:

tři kroky

1. **Uvolnění** – uvolňovací hry pomáhají navodit vhodnou atmosféru ve skupině („psychologické bezpečí“, příznivé emoční klima), pomáhají získat pozornost žáků a adekvátně je motivovat.
2. **Vlastní interakční hra** – těžiště programu, kde máme jasně stanovený cíl, připravené pomůcky, promyšlený metodický postup. Je jim věnováno nejvíce času.
3. **Rozbor hry** – ponechává prostor pro „doznění hry“. Vyzveme žáky k povídání o hře, o tom, co se jim líbilo, co bylo obtížné apod. Tím jim pomůže začlenit právě získanou zkušenost. Rozbor hry není hodnocením ve smyslu „ten dobře a ten špatně“ (jde o proces a ne o výsledek), ale jde o důležitou zpětnou vazbu, která připomíná, čím se žáci zabývali, jak se přitom cítili, jaký byl rozdíl ve vnímání hry mezi účastníky (poznávání druhých a sebepoznávání) apod.
4. Někdy je vhodné krátkou **uvolňovací hru** zařadit i na konec programu.

E

3.1

Tip**Z našich dalších metodických zkušeností můžeme nabídnout:**

- ➔ Lépe se pracuje s menší skupinkou, 12 – 15 žáků je optimální počet. V běžné školní třídě je možné dělit žáky do podskupin.
- ➔ Ověřili jsme, že hry je možné zařadit do různých částí školní práce. Interakční hry se osvědčují jako součást třídnických hodin. Velmi dobře mohou být zařazeny do výuky jako ilustrace toho, co je probíráno (rodinná výchova, občanská výchova, volba povolání apod.). Akcent na sociálně-psychologické aspekty lze položit také např. ve výuce jazyků – sice primárně můžeme sledovat to, co běžně ve slohových pracích sledujeme, ale tematicky se můžeme zaměřit na okolnosti života žáků a pak to využít k diskusi. Nepostradatelné jsou interakční hry na školách v přírodě, adaptačních kurzech i jinde.
- ➔ Optimální je začít s jednoduchými hrami, s tématy, která jsou žákům blízká. Pak můžeme pokračovat ve hrách složitějších, náročnějších. Vždy je důležité vycházet z konkrétních zkušeností žáků a akceptovat je (hádky se sourozenci, neshody s rodiči, obavy a nejistoty dětí apod.). Žáci mladšího i staršího školního věku postupně mohou zvládnout při vhodném vedení i dosti obtížné hry (např. směřující k dovednostem zvládnání konfliktních situací).
- ➔ Některé hry je možné rozdělit i do několika částí, záleží na úrovni aktivity žáků a jejich motivaci. Na přání žáků je možné hry opakovat. Ukončit hru v pravou chvíli znamená pozorně sledovat aktivitu dětí, jejich únavu a citlivě vést celou skupinu. Někdy je potřeba po ukončení hry věnovat pozornost tomu, kdo se ve hře projevil zvláště výrazně – např. byl agresivní, rozplakal se, jeho chování bylo jiné, než je pro něj obvyklé.

E**3.1**

5.4 Ukázky, příklady interakčních her

Závěrem textu uvedeme jen několik příkladů interakčních her. Mají zejména inspirovat a ilustrovat způsob jejich přípravy, průběhu i zpětné vazby. Proto zařazujeme hry různě zaměřené, z různých částí uceleného programu.

Většinou výchovné programy zaměřené na rozvíjení sociálních dovedností žáků začínáme interakčními hrami, které usnadňují a rozvíjejí **sociální kontakt** mezi učiteli a žáky i žáky navzájem.

Jména sousedůjména
sousedů

Cíl: *Vzájemné poznávání a sblížení dětí, naučit se jména dětí ve skupině.*

Pomůcky: -

Organizace: *Žáci sedí v kruhu.*

Popis hry:

Hra se hodí na začátek školního roku, kdy se děti seznamují. Také ji můžeme zařadit, přijde-li do skupiny někdo nový.

Žáci sedící v kruhu popořadě říkají svá jména. Když se všichni vystřídají, říkají své jméno a jméno svého souseda: „Já jsem ..., ty jsi ...“ Potom si můžeme v kruhu vyměnit místa a hru „Já jsem, ty jsi“ opakovat.

(Pozn.: Opakují-li se stejná jména, **společně s nositelem jména i dalšími žáky se domluvíme**, jak děti se stejnými křestními jmény budeme oslovovat. Dále je pak důsledně oslovujeme.)

Rozbor: *Líbí se ti, když uslyšíš své jméno? Jak ti říká maminka, tatínek, babička, sourozenec... Jaké to je poznávat nové kamarády? Apod.*

Úskalí: *Hru hrajeme jen do té doby, než se děti začnou nudit.*

Můj svět

Cíl: *Hra přispívá k rozvíjení sebepoznání, navozuje otázky i možné odpovědi, umožňuje uvažovat o sobě a svém místě v sociálních vztazích.*

Pomůcky: *papír A3 pro každého člena skupiny, pastelky*

Čas: *minimálně 45 minut*

Popis hry:

Představ si svůj svět jako realistickou či symbolickou mapu. Co všechno patří právě do tohoto světa? Kam až sahá? Které osoby jsou v něm důležité? Patří tam zvířata, rostliny? Voda, vzduch, slunce, vítr? Namaluj (případně i popiš) schéma velké mapy svého světa. Každý nechť zcela podle svého určí, kdo nebo co do jeho světa patří, i to, jaké místo v něm sám zaujímá. Vše, co je ti „bližší“, ponech bližší sobě, dále od sebe nakresli to „vzdálenější“.

Úkol si všichni dobře promyslete, nespěchejte.

E

3.1

můj svět

Rozbor: *Mapa může pomoci napovědět, jak je každý z nás spokojen se světem, jehož je součástí, co by raději změnil apod. Mapy mohou zůstat každému členovi skupiny nebo mohou vyzdobit školní třídu. Záleží JEN na rozhodnutí skupiny.*

Úskalí: *Hru je vhodné zařadit v situaci, kdy se žáci už trochu znají.*

Celým programem prostupují hry zaměřené na **poznávání sebe i druhých**. Každý z nás se brzo setkává s tím, že něco máme společného, ale něčím se odlišujeme. K adekvátnímu sebepoznávání potřebuje své vrstevníky i pomoc dospělých.

chlapci a dívky

Chlapci a dívky

Cíl: *Očekávání spojená s chováním chlapců a dívek, shody, odlišnosti, mužská a ženská role.*

Pomůcky: *obrázky různých povolání*

Organizace: *Žáci sedí v kruhu nebo půlkruhu.*

Popis hry:

Začneme pohybovou hrou „Smíchejte se, rozdělte se“. Děti volně běhají po prostoru a na pokyn „rozdělte se“ se rozdělí do skupinek podle pohlaví, na pokyn „smíchejte se“ se skupinky rozběhnou opět do prostoru herny. Několikrát opakujeme a můžeme modifikovat (podle věku žáků) podněty k rozdělení (podle počtu sourozenců, podle místa bydliště, podle preference určité hudby atd.).

(Pozn.: *Uvedený příklad je vhodný pro žáky mladšího školního věku, pro starší žáky je třeba upravit obsah srovnávání, postup můžeme ponechat.*)

Žáci se posadí do kruhu. „Před chvílí jsme si zahráli hru, ve které jsme se rozdělovali na chlapce a dívky. Obvykle si však hrajeme společně, společně pracujeme. Nyní si budeme povídat o tom, zda se chlapci a dívky chovají stejně...“ Dále ukazujeme obrázky různých povolání a povídáme si, kdo může povolání vykonávat (máme připravena jak výrazně „mužská“ a „ženská“ povolání, tak nerozlišená). Přejdeme k tomu, kdo co dělá v rodině atd. atd. Ptáme se i na to, jak kdo došel ke svému názoru, shrneme shodné, upozorňujeme na odlišnosti mezi mužskou a ženskou rolí v interpersonálních i sociálních vztazích.

V druhé části (nejlépe příště) pokračujeme hrou „Jak spolu vycházíme“. Hra vychází z potřeby dětí zabývat se vzájemnými vztahy mezi chlapci a děvčaty, uvolňuje tyto potřeby a dává možnost otevřeně se vyjádřit o tom, co děti oceňují, co je tíží, jaké mají problémy s vrstevníky nejen opačného pohlaví. Po uvolňovací hře si chvíli s dětmi posazenými v kruhu povídáme o chování mužů k ženám a žen k mužům. Potom vytvoříme dva soustředěné kruhy obrácené tvářemi k sobě (vnitřní kruh tvoří dívky, vnější chlapci) a povídáme si, co se děvčátkům líbí na chování chlapců a naopak.

Učitelka si připraví pomocné otázky, aby rozhovor plynule běžel, dbá na to, aby se děti nepřekřikovaly a měly dostatečný prostor k povídání. Hru můžeme zopakovat kdykoli, zejména cítíme-li určitý konflikt mezi dětmi. Otevřené vyjádření děti oceňují a pomáhá jim dobře se orientovat ve vzájemných vztazích. Než přejdeme k jiné činnosti, zařadíme další uvolňující hru, třeba tu, kterou děti rády hrají.

Rozbor: Co se dětem líbilo? Co bylo pro ně zajímavé? Jakých odlišností si všimly, co máme společného? Apod.

Úskalí: Vytvořit prostor pro vyjádření všech dětí, pozor na to, aby jeden aktivní a upovídaný celou diskuzi zásadně neovlivnil. Opatrní budme na hodnocení! Abychom nezůstali u toho, kdo co dělá dobře či špatně. O to nejde!

Světlo a stín

Cíl: Sebepoznávání a poznávání druhých. Hra umožňuje podívat se na sebe i druhé z různých úhlů pohledu. Sebereflexe, poznávání druhých.

Pomůcky: volný list papíru pro každého člena skupiny

Popis hry:

Pojďme si hrát se svým křestním jménem.

Doprostřed papíru napiš své křestní jméno tak, že všechna písmena budou pod sebou. Vpravo od každého písmene napiš několik slov, která vystihují kladné stránky tvé osobnosti, tvoje dobré vlastnosti a rysy. Vlevo od každého písmene napiš slovo nebo slova, která vyjadřují tvé stinné stránky.

Utvořte čtveřice a každý sdělí ostatním ze svých seznamů, co chce. Ostatní ho pak mohou doplňovat, upřesňovat podle toho, jak ho znají.

Psalo se snáze o světlých nebo stinných stránkách?

Závěrem si v celé skupině popovídejte na téma, které naznačuje následující odstavec:

Každý máme své silné a slabé stránky. Někdo je ochotný pomáhat druhým, je otevřený, tolerantní, někdo stále chodí pozdě, jiný je nespolehlivý, hádavý.

Dovedete si představit situaci, ve které je „silná“ stránka nevýhodou a „slabá“ naopak výhodou? O čem to svědčí? Co z toho pro každého z nás vyplývá?

přání

Přání

Cíl: *Hra prohlubuje sebepoznávání.*

Pomůcky: *volný list papíru pro každého člena skupiny*

Popis hry:

Co si lidé přejí? Lásku? Jistotu? Dobrodružství? Smysluplné místo na světě? Nebo vyhrát, mít úspěch, dostat dobrou známku...

Každý sám za sebe napíše co nejdelší seznam všech věcí, událostí, vztahů, činností – zkrátka toho, co může označit za své přání. Na nic nezapomeňte...

Teď si svůj seznam znovu dobře projdi a rozděl si svá přání na:

- 1. Přání, která si mohu splnit sám.*
- 2. Přání, k jejichž splnění potřebuji druhé.*
- 3. Přání, která mi pomohou splnit peníze.*

Jak příjemné bylo zabývat se svými přáními? Které přání je největší? Co se stane, až se ti splní velké nebo tajné přání? Co se změní? Co se usnadní a co zkomplikuje? Nakonec v se celé skupině zkuste společně zamyslet nad tím, proč jsou přání relativní a jak se může stát, že splněná přání přinesou třeba i zklamání.

Stejně tak rozvíjení **komunikativních** dovedností prochází celým programem, verbální i neverbální komunikativní interakční hry jsou pro žáky velmi přitažlivé.

E

3.1

beze slov

Beze slov

Cíl: *Rozvíjet neverbální způsoby sdělování a jejich rozlišování.*

Pomůcky: *Jsou zřejmé z varianty, kterou zvolíme.*

Organizace: *ve volném prostoru třídy / herny*

Popis hry:

Hra může mít mnoho variant. Žáci mohou beze slov předvádět různá povolání (učitele, zedníka, zahradníka), různé role (maminku, dítě, žáka), ale také třeba pocity (radost, strach, vztek) nebo výjevy z filmů, pohádek. Záleží na schopnostech dětí i na nápaditosti učitele. Vždy jedinec (možná ještě lépe dvojice) beze slov předvádí domluvené, ostatní hádají, o co jde. Nezapomeneme na začátek zařadit uvolňovací hru, kterou zvolíme podle hlavního námětu hry. Hru můžeme mnohokrát opakovat a na různých příkladech cvičit neverbální projevy dětí a jejich dovednost jim rozumět.

Rozbor: *Co se líbilo? Co se předvádělo nejlépe, co bylo nejobtížnější předvést? Lépe se předvádělo nebo odhadovalo? Jak si to můžeme vysvětlit? Kdy se řídíme tím, co vidíme, i když člověk nemluví? Apod.*

Úskalí: *Je důležité začít od jednoduchých úkolů. Pro děti je těžké mlčet, ale jinak úkol splní snáze než dospělí.*

Pocit je když...

Cíl: *Hra umožňuje zaměřit se na své prožitky a přiblížit prožitky druhých, porovnávat je, pomáhá oddělovat emocionální a racionální stránku při uchopení světa. Sebereflexe a poznávání druhých.*

Pomůcky: *volný list papíru pro každého člena skupiny, tabule, další otázky do diskuze (podle vypslosti skupiny)*

Popis hry:

Co se ti vybaví, když uslyšíš slova označující city a prožitky jako štěstí, radost, láska, vztek?

V celé skupině se dohodněte asi na deseti slovech vyjadřujících city či prožitky člověka; napište je na tabuli. Každý se několika z nich nechte inspirovat a hledejte pro ně různá přirovnání, která jsou vám blízká – např.: LÁSKA je, když muž donese ženě květinu, když maminka pofouká dítěti rozbité koleno, když se něžně dotýkáme apod.

Potom utvořte čtyřčlenné skupinky a navzájem se seznámte s jednotlivými přirovnáními. Popovídejte si o tom, kolik různých podob mohou mít, jak přirovnání jedince vznikají apod. Podstatné závěry ze skupinových diskuzí řekněte celé skupině.

Vážím si na tobě

Cíl: *Hra umožňuje vyjádřit pozitivní zpětnou vazbu členovi skupiny, podporuje poznávání druhých a pozitivní komunikaci s nimi.*

Pomůcky: *několik proužků papíru pro každého člena*

Popis hry:

Také si myslíš, že je potřeba vyjádřit druhému sympatie, uznání, kompliment? Je škoda, že to děláme tak zřídka. Dokonce můžeme občas potkat i člověka, který neumí na kompliment reagovat. Nebo si naopak nejsme jisti, jak poklonu druhému vyslovit.

Každý budete potřebovat tolik proužků papírků, kolik je vás právě teď ve skupině. Každý označte jménem jednoho ze spolužáků a do pravého dolního rohu napište své křestní jméno. Doprostřed lístku pak doplňte, čeho si

pocit je když

E

3.1

**vážím
si na tobě**

konkrétně na tom kterém spolužákovi vážíte, čím je vám sympatický, milý apod. Např.:

Karolínno,

umíš mi pomoci vždy, když to potřebuji.

Markéta

Až budete své komplimenty roznášet, uděláte asi trochu zmatek. Všechny si v klidu přečtěte, přemýšlejte o nich a až zítra přijdete do školy, nezapomeňte poděkovat autorům těch nejmilejších.

Úskalí: Je třeba pozorně sledovat, aby každý dostal alespoň jeden lísteček. Je žádoucí, aby se do hry zapojil i učitel a mohl do hry aktivně vstupovat.

úhel pohledu **Úhel pohledu aneb Pohádkový hrdina jinak**

Cíl: Hra pomáhá uvědomit si, že vzájemné porozumění může ovlivnit odlišné vnímání a poznání jevů a procesů kolem nás. Respektovat „úhel pohledu“ je základem tolerance pro názory ostatních.

Pomůcky: -

Popis hry:

Přemýšleli jste někdy o tom, že na jeden a tentýž problém může být více pohledů, a to takových, že nebudeme moci vysloveně říci: „ten je špatný“ nebo „to je správné“? V životě jsou to ovšem situace, které způsobují mnoho nedorozumění, někdy s vážnými důsledky. Umět se podívat na věci z různých úhlů pohledu je jedna z nejdůležitějších dovedností přispívajících k porozumění mezi lidmi.

Skupinu žáků rozdělte asi do 4 podskupin, každá si vybere nějakou pohádku, kterou všichni znají, a společně se pokusí pohádku převyprávět z úhlu pohledu jejího „záporného hrdiny“ (např. v pohádce o Červené Karkulce z pohledu vlka), jak to viděl on, jak to mohlo být z jeho úhlu pohledu. Ze záporného hrdiny zkrátka udělejte hrdinu kladného! Je dobré, když si skupinka pohádku napíše.

Každá skupinka potom přečte (převypráví) svůj nový příběh.

Nechte vyznít smích a humornost příběhu a v závěrečné fázi hry se zamyslete v celé skupině nad tím, proč je v různých situacích obtížné vidět jevy z různých úhlů pohledu, co může ovlivnit odlišné vnímání situací každého z nás.

Jaký byl váš názor na „záporného“ pohádkového hrdinu dříve? Jaký je nyní, když jste se na něho podívali jinak? Stalo se vám někdy, že jste určitou situaci viděli jen ze svého úhlu pohledu? Jaké to mělo důsledky? K čemu konkrétně se může hodit tato dovednost ve vašem životě? Uveďte k tomu konkrétní případy z vlastní zkušenosti.

Naučit se **spolupracovat s ostatními** (dětmi i dospělými) se může stát dalším významným cílem výchovného programu pro rozvíjení sociálně-psychologických dovedností dětí. Kooperovat se děti učí často snadněji než dospělí.

Na lodi

na lodi

Cíl: Spolupráce nebo soupeření. Zažít situace, ve kterých se dělíme s druhým o místo.

Pomůcky: prostěradlo

Organizace: Žáci sedí v půlkruhu. Velikost prostěradla přizpůsobíme počtu dětí ve skupině tak, aby se na něj nevešly snadno úplně všechny, pokud budou sedět.

Popis hry:

Dnes pojedeme společně na výlet. Prostěradlo může být lodí, autobusem, létajícím kobercem, raketoplánem apod. Co myslíte, vejdemo se tam všichni? Vyzkoušíme si, zda můžeme pohodlně cestovat všichni v našem „dopravním prostředku“. Kdo se chce vydat na cestu, může nastoupit a posadit se.

Ti, co už jsou na palubě, přibírají další spolužáky, někteří mohou také vystoupit. V této části hry můžeme vyzkoušet i variantu, že dvě, tři děti se na prostěradlo posadí a pak zvou postupně další a spolužáky. „Jak můžeme udělat místo ostatním? Chceme se vejít všichni.“ I když nejsou všichni na lodi, můžeme děti posadit zpět do půlkruhu, krátce si s nimi o tom popovídat, a vyzvat je, aby si hru zahrály znovu.

Druhou fází hry můžeme ještě ztížit tím, že prostor trochu zmenšíme.

Rozbor: Otázky se vztahují k oběma částem hry, malému rozboru se budeme věnovat po první i druhé části hry. Při dalších opakováních můžeme sledovat změny chování dětí. Jak se podařilo dostat se na loď? Jaký to byl pocit? Jak jste přibírali další cestující? Znáte nějakou podobnou situaci v životě? Všimli jste si, jak bylo náročné nastoupit, když se všichni strkají, neohlížejí se na druhé, nesnaží se s nimi domluvit? Jaké to bylo naopak

brát ohled na kamarády, pomoci jim, trochu zmenšit svůj prostor? Který způsob se ti líbil více? Jaké to je, udělat místo druhému? Uvolňuješ druhým místo rád? Apod.

Úskalí: Bezpečnost dětí, pozor na strkání. Dbejme, aby nikdo nezůstal mimo vymezený prostor, zejména v první části hry možná někdo bude potřebovat pomoc dospělého, ale nespěchejme s ní, třeba se najde pomoc i mezi dětmi samotnými.

Pozn.: Pro naše děti tato hra byla velkým zážitkem a důležitou zkušeností. Napříště ubylo strkání dětí v šatně, děti si uhýbaly, když potřebovaly přenést židličku z místa na místo.

Je řada publikací, které jsou zdrojem další inspirace pro samostatnou práci s dětmi a žáky při utváření dovedností spjatých se sebepoznáváním a poznáváním druhých, se sebejistým vystupováním, s rozvojem komunikativních dovedností, s dovednostmi přispívajícími ke spolupráci atd. Chtěli jsme však také ukázat, že je **důležité porozumět základním zásadám rozvíjení sociálních dovedností dětí**, protože to usnadňuje hry vhodně vybírat a efektivně aplikovat, různě je kombinovat do výchovných programů podle možností a předpokladů dětí a žáků v konkrétní sociální skupině.

Ostatně – rozvíjení sociálních vztahů ve škole neumožňují jen programy zaměřené na výcvik sociálně-psychologické dovednosti dospělých či dětí, ale i jiné postupy. Velmi úspěšnou a efektivní metodou je videotrénink interakcí ve škole. O této metodě se dozvíte v dalším příspěvku.

E

3.1

6. Závěr

Uvědomujeme si, že jsme vám předložili velice náročný úkol. Uvedená cvičení jsou obtížná a jen jejich mnohá opakování mohou přinést očekávané efekty. Avšak zároveň poznamenáváme, že jsme se zabývali těmi sociálními dovednostmi, které lze považovat za zásadní pro optimalizaci interakce učitele a žáka. Jsou povahy komplexnější, výsledky jejich osvojení se pravděpodobně objeví i v jiných vztazích (např. mezi rodiči a dětmi, kolegy, partnery). Potvrzují to i zkušenosti z kurzů zaměřených na rozvíjení sociálních dovedností učitelů různých typů a druhů škol.